

Arkadiusz Stefaniak – Guzik

MAŁOPOLSCY KAWALEROWIE ORDERU WOJENNEGO VIRTUTI MILITARI

„Honor i Ojczyzna”

Rys historyczny Orderu Virtuti Militari

Order VIRTUTI MILITARI (z łac. cnoty wojkowej) ustanowiony został 22 czerwca 1792 r. jako Order Wojskowy przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego na pamiątkę zwycięskiej bitwy pod Zieleńcami. Po zwycięskiej bitwie stoczonej w dniu 18 czerwca 1792 r., dowódca wojsk polskich książę Józef Poniatowski zwrócił się do króla w sprawie ustanowienia orderu wojennego, który mógłby podnieść morale w wojsku. Król miał już w planach wprowadzenie tego typu odznaczenia, tak pisał o tym w liście z 12 czerwca 1795 r., kierowanym do ks. Poniatowskiego – *„Przyszło mi do głowy przesłać rodzaj medali owalnych, które z jednej strony mieścić będą moje imię, a z drugiej napis „Virtuti Militari”, a które będzie można nosić, tak jak krzyże orderu Marii Teresy, na wąskiej wstążce podobnej do wstążki orderu Św. Stanisława. Będą to medale srebrne dla szeregowych i podoficerów, a złote dla oficerów”*.

Fot. 1 – Medale Virtuti Militari – wersja srebrna i złota z 1792 r.

Pierwsze odznaczenia zostały wykonane przez Mennicę Warszawską. Król pisał do księcia Poniatowskiego w liście z dnia 22 czerwca 1792 r.: *„Jeśli czas i okoliczności pozwolą, ustanowię instytucję formalną orderu wojskowego. Teraz z największym pośpiechem posyłam Ci 20 medali złotych, oznaczonych dewizą Virtuti Militari, dla znaczniejszych oficerów, którzy odznaczyli się w ostatnich bitwach obecnej kampanii. Zamierzałem początkowo zapewnić pewne stopnie i odróżnienia, co do formy wstążek, ale żeby właśnie nadać większą wartość tej odznace, ażeby medal, który sam nosić będziesz, nie wyróżniał się w samym związku od tych medali, które w moim imieniu rozdasz innym, a które winny być*

noszone na wierzchu sukni, tak jak Krzyże Marii Teresy, Św. Ludwika lub Św. Jerzego w innych państwach. Wstęga wąska, którą rozmyślnie w tym celu dołączam, jest taka sama, jak przy Orderze Św. Stanisława, gdy jest zawieszony na szyi. Jest was 16 wymienionych na załączonym wykazie, ale ponieważ może się zdarzyć, iż znajdzie się jeszcze kilku, już zasługujących na tę odznakę, dodaję przeto jeszcze 4 dla tych, których nazwiska mi wskażesz. Przesyłam Ci nadto 40 medali srebrnych dla niższych oficerów i prostych żołnierzy, których nazwiska mi nadeślesz”.

Do listu została załączona odręczna notatka króla: „*Imiona osób militarnych, którym destynuję pierwsze znak nowego orderu żołnierskiego u nas za dzielność okazaną w teraźniejszej kampanii: 1. X – że Józef Poniatowski, 2. G. major Kościuszko, 3. G. major Wielhorski, 4. G. major Poupert, 5. Brygadyer Mokronowski, 6. Wicebrygadyer X – że Sanguszko, 7. Pułkownik Poniatowski, 8. Podpułkownik Grochowski, 9. Major Karsicki, 10. Szczutowski, 11. Bronikowski kapitan, 12. Chomętowski, 13. Gałęcki, 14. Bukar, 15. Marszycki, 16. Tepfer. Może tu być pomyłka w rangach. Temu zaradzi X – że G. L. Poniatowski”.*

Pierwsze nadanie nastąpiło 25 czerwca 1792 r. w Ostrogu.

Statut orderu powstał w okresie od 10 do 28 sierpnia 1792 r. podczas pobytu ks. Józefa Poniatowskiego w Warszawie. Statut opracowany na podstawie statutu Orderu Wojskowego Marii Teresy, zmienił formę orderu z medalu na krzyż. Order od tej pory nosił nazwę Order Krzyża Wojskowego, dzielił się na 5 klas:

- a) I Klasa – Krzyż Wielki (nadawany wraz z sześcioramienną srebrną gwiazdą),
- b) II Klasa – Krzyż Komandorski,
- c) III Klasa – Krzyż Kawalerski,
- d) IV Klasa – Medal Złoty,
- e) V Klasa – Medal Srebrny.

Według statutu, krzyż miał być noszony na wstążce koloru błękitnego z czarnymi obwódkami, barwy te nawiązywały do mundurów piechoty z epoki stanisławowskiej. Ustanowiono kapitułę, której zadaniem było rozpatrywanie wniosków o nadanie orderu oraz przedstawianie ich Wielkiemu Mistrzowi. Kapitułę tworzyli kawalerowie orderu odznaczeni w bitwie pod Zieleńcami:

1. Gen. lejtnant ks. Józef Poniatowski,
2. Gen. lejtnant Tadeusz Kościuszko,
3. Gen. mjr Michał Wielhorski,
4. Gen. mjr Stanisław Mokronowski,
5. Brygadier ks. Eustachy Sanguszko,
6. Płk Józef Poniatowski,
7. Płk Michał Chomętowski,
8. Gen. mjr Józef Zajączek,

9. Mjr Józef Chomentowski,
10. Mjr Mikołaj Oppeln-Bronikowski,
11. Mjr Józef Szczutowski,
12. Ppłk Ludwik Kamieniecki,
13. Por. Michał Cichocki,
14. Por. Ludwik Metzell,
15. Szef szwadronu Bartłomiej Giżycki.

Przewodniczącym kapituły był ks. Józef Poniatowski, Wielkim Mistrzem Orderu oraz Kawalerem Krzyża Wielkiego był król Stanisław August. Król dokonał poprawki, w myśl której oficerom, którzy posiadali Złoty Medal, nadany został Krzyż Kawalerski, wyjątkiem był ks. Poniatowski, który otrzymał Krzyż Komandorski.

Powstanie statutu zbiegło się z czasem, kiedy król przystąpił do konfederacji targowickiej. Zaprzestano wtedy oficjalnie nadawać order (od tej pory król robił to potajemnie), a 29 sierpnia 1792 r. w Lubomlu wydano „Uniwersał 2 zakazujący noszenia znaków i ozdób militarnych”. Publiczne noszenie orderu zostało zakazane pod groźbą utratą rang wojskowych oraz konfiskatą orderu. Spotkało się to ze sprzeciwem kawalerów, czego przykładem jest choćby działanie księcia Eustachego Sanguszki, który polecił *„na złość trzy razy sobie większy (order) kazał odlać i nosił go, prosząc, żeby się kto posunął odjąć mu tę ozdobę”*. Decyzją sejmiku grodzieńskiego z 22 listopada 1793 r. cofnięty został uniwersał zakazujący noszenia Virtuti Militari oraz przywrócono order jako odznaczenie wojskowe.

Radość Stanisław Augusta została dostrzeżona przez osoby sprzyjające Rosji, następnego dnia po uchwale król wysłał sekretarza do rosyjskiego ambasadora Jakoba Johanna Sieversa z informacją, że uchwała ta została podjęta wbrew jego woli. Wydarzenie to było przyczyną odwołania Sieversa przez Katarzynę II. Jego miejsce zajął w styczniu 1794 r. Osip Andriejewicz Igelström, który od razu po przybyciu do Polski udał się do króla, powiadamiając go o rozgniewaniu carycy wieścią o przywróceniu orderu.

7 stycznia 1794 r. Stanisław August wraz z Radą Nieustającą rezolucją uchylił uchwałę sejmową: *„Unimitate Rada decydowała, żeby eliminować z ksiąg sejmowych prawodawczych grodzieńskich prawo o krzyżach wojskowych”*.

10 stycznia Rada Nieustająca wydała uniwersał, który zniósł Order Krzyża Wojskowego i zakazywał noszenie orderu. Nakazywał on również odbieranie wszystkim kawalerom krzyży, medali oraz wydanych patentów i odsyłanie ich do Rady w przeciągu miesiąca od ogłoszenia uniwersału pod groźbą najsurowszych kar kryminalnych. Za panowania Stanisława Augusta Virtuti Militari otrzymało 526 osób, w tym:

- a) Krzyż Komandorski 1 osoba,

b) Krzyż Kawalerski (Medal Złoty) 86 osób,

c) Medal Srebrny 439 osób.

Za kampanie 1792 r. wręczono 63 Złote Medale i 290 Srebrnych Medali.

Fot. 2 – Krzyż Kawalerski Virtuti Militari należący do generała Benedykta Kołyszki (1750 – 1834), który otrzymał za udział w bitwie pod Zieleńcami.

Fot. 3 – Portret generała majora Benedykta Denisa Kołyszki (ur. 1749/1750 w Sewrukach, zm. 16.04.1834 r. we Lwowie) – uczestnik bitwy pod Zieleńcami, po wybuchu powstania kościuszkowskiego mianowany 22 czerwca 1794 r. brygadierem i dowódcą II Ukraińskiej Brygady Kawalerii Narodowej. Po upadku powstania wyjechał do Wenecji. 5 maja 1831 r. powołany został na naczelnika powstania podolskiego, pełnił również funkcję dowódcy oddziału powstańczego. Stoczył kilka bitew, poniósł klęskę w bitwie pod Daszowem 14 maja 1831, gdzie miał pod swoją komendą ok. 3 tysiące żołnierzy. 26 maja przekroczył 1831 r. przedostał się do Galicji, gdzie został internowany przez Austriaków. Zmarł 16 kwietnia 1834 r., pochowany został na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie.

Fot. 4 – Porter króla Stanisława Augusta Poniatowskiego w stroju koronacyjnym (ur. 17.01.1732 r. w Wołczynie, zm. 12.02.1798 r. w Petersburgu) pędzla Marcello Bacciarellego. Ostatni król Polski
str. 7 w okresie od 7 września 1764 r. do abdykacji w 25 listopada 1795 r.
Wielki Mistrz Orderu Virtuti Militari w latach 1792 – 1794.

Wraz z utworzeniem Księstwa Warszawskiego, ks. Józef Poniatowski podjął starania zmierzające do przywrócenie orderu. 26 grudnia 1806 r. dekretem księcia warszawskiego Fryderyka Augusta I Wettyna przywrócono order pod nazwą Order Wojskowy Księstwa Warszawskiego. Ustalono wówczas podział orderu, który pozostał niezmieniony do dnia dzisiejszego:

- a) I Klasa – Krzyż Wielki z Gwiazdą,
- b) II Klasa – Krzyż Komandorski,
- c) III Klasa – Krzyż Kawalerski,
- d) IV Klasa – Krzyż Złoty,
- e) V Klasa – Krzyż Srebrny.

Statut przewidywał automatyczne nadanie orderu dla oficerów: Krzyż Komandorski otrzymywał generał dywizji, Krzyż Kawalerski otrzymywał generał brygady, pułkownik i major. Poszczególni dowódcy mogli przyznać swoim podkomendnym krzyże III, IV i V klasy. Fryderyk August nadał order bez specjalnych ograniczeń, co zostało zmienione rozkazem ministra wojny Księcia Warszawskiego z dnia 22 lutego 1808 r., od tego momentu order nadawany był za konkretne czyny bojowe. Ostatni dekret w sprawie orderu wydano 12 października 1812 r., dotyczył on pobierania przez odznaczonych rocznej pensji do czasu awansu na stopień oficerski lub dożywotniej pensji w przypadku zwolnienia ze służby wojskowej.

Order nadawany w latach 1806 – 1815 miał formę identyczną do krzyża nadawanego za czasów Stanisława Augusta. Na jego rewersie znajdował się herb Litwy. Car Aleksander I sprzeciwił się temu, zamieniono wówczas pogoń na słowa „Rex et Patria” (Król i Ojczyzna), pozostawiono jednak datę 1792 r. W okresie Księstwa Warszawskiego nadano łącznie 2569 orderów *Virtuti Militari*, w tym:

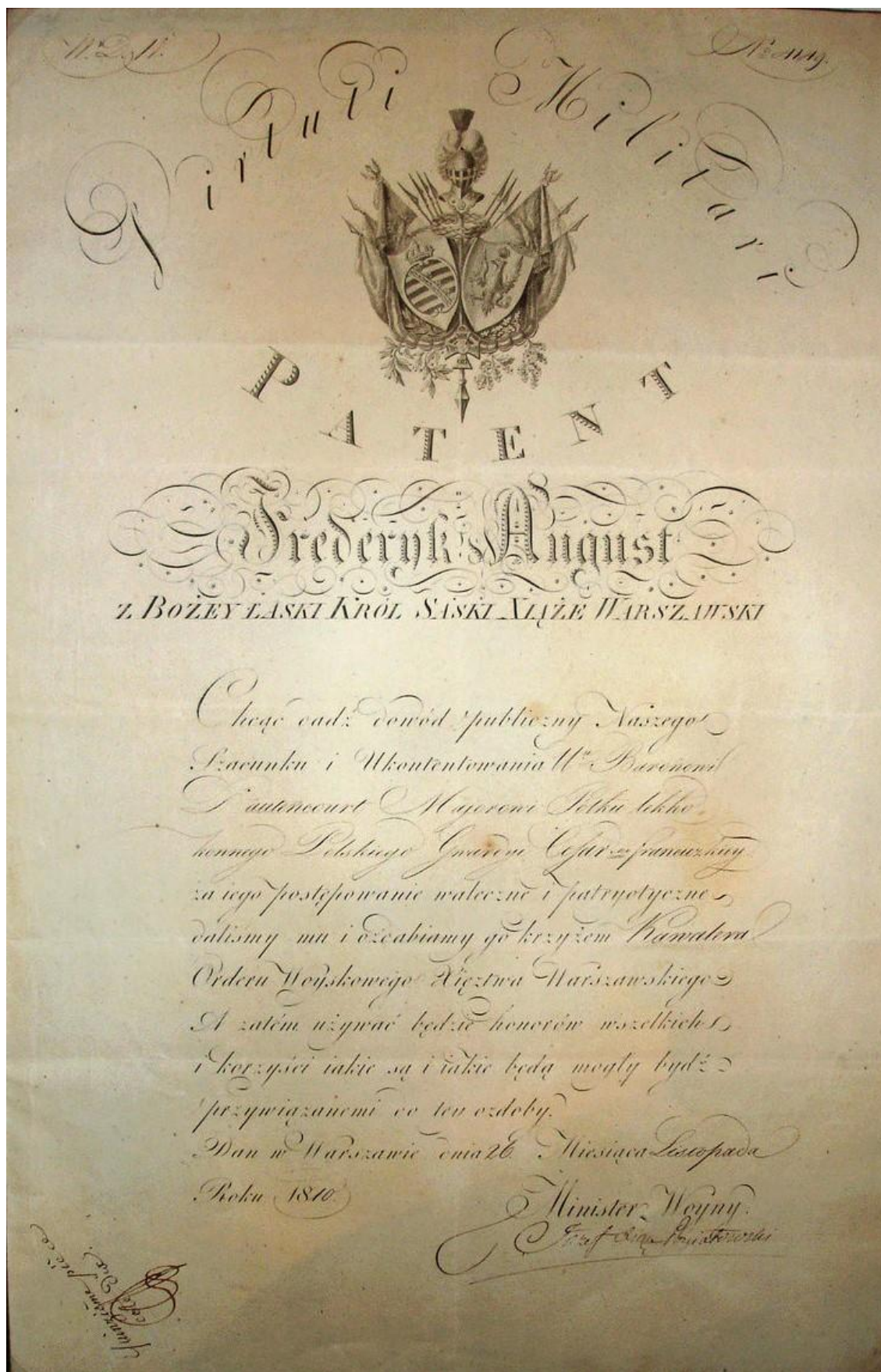
- a) 2 Krzyże Wielkie,
- b) 10 Krzyży Komandorskich,
- c) 504 Krzyże Kawalerskie,
- d) 923 Krzyże Złote,
- e) 1130 Krzyże Srebrne.

Wśród odznaczonych Krzyżem Srebrnym znajduje się sierżant Armii Księstwa Warszawskiego Joanna Żubr (ur. 24.05.1772 r. w Berdyczowie, zm. 9.07.1852 r. w Wieluniu) – pierwsza kobieta odznaczona *Virtuti Militari*. Miała go otrzymać za udział w kampanii galicyjskiej, gdzie wykazała męstwo podczas walk o Zamość 19 maja 1809 r., gdzie na czele grupy żołnierzy wdarała się na mury i zdobyła armatę. Ze względu na płeć zaproponowano jej nagrodę pieniężną, której nie przyjęła. Płk Stanisław Potocki, dowódca 2 Pułku Piechoty Armii Księstwa Warszawskiego tak ją opisał w 1809 r.: *„Dobrze się przysłużyła dzielnością i walecznością, dając przykład innym, w nocnym szturmie, na grad*

pocisków nie zważając z mężnym spokojem znalazła się na wałach, atak za sobą pociągącwszy heroicznym przykładem innych do skutecznego opanowania ich się przyczyniła”. Krzyż Srebrny otrzymała finalnie w 1812 r. w uznaniu zasług w potyczce pod Bychową nad Dniestrem, udekorowana została przez generała Edwarda Żółtowskiego. W czasie odwrotu wojsk napoleońskich spod Moskwy udało jej się zbiec z Rosji, w lecie 1813 r. przyłączyła się do polskich oddziałów w Saksonii. Służyła do podpisania traktatu pokojowego w Fontainebleau podpisanego w dniu 11 kwietnia 1814 między Napoleonem a przedstawicielami Austrii, Rosji i Prus.

Fot. 5 – Krzyż Kawalerski Orderu Wojskowego Księstwa Warszawskiego.

Fot. 6 – Patent Virtuti Militari z dnia 26 listopada 1810 r. z podpisem księcia J. Poniatowskiego, stwierdzający nadanie Krzyża Kawalerskiego dla Pierre’a d’Autancourt’a, majora 1 Pułku Szwolężerów – Lansjerów Gwardii Cesarskiej.

Fot. 7 – Książę Józef Antoni Poniatowski (u. 7.05.1763 r. w Wiedniu, zm. 19.10.1813 r. w Lipsku)
– bratanek Stanisław Augusta Poniatowskiego, minister wojny i naczelny wódz Wojsk Polskich
Księstwa Warszawskiego, generał Wojska Polskiego oraz Marszałek Francji.
Odznaczony Orderem Orła Białego, Krzyżem Wielkim i Komandorskim Virtuti Militari,
Orderem Św. Stanisława oraz Krzyżem Wielkim i Oficerskim Orderu Legii Honorowej.

Fot. 8 – Gwiazda Krzyża Wielkiego Virtuti Militari należąca do ks. Józefa Poniatowskiego, wykonana została w 1809 r.

Ostatnie nadanie Orderu Wojskowego Księstwa Warszawskiego miało miejsce 13 października 1813 r. W 1815 r. utworzono Królestwo Kongresowe, w nadanej przez cesarza Aleksandra I Ustawie Konstytucyjnej Królestwa Polskiego z dnia 27 listopada 1815 r., w tytule VII Urządzenia Ogólne w art. 160 znajduje się zapis: „*Ordery Polskie cywilne i wojskowe, to jest: Orła Białego, Świętego Stanisława i Krzyża Wojskowego są zachowane*”. Order zmienił nazwę na Order Wojskowy Polski, nadawany był w formie niezmienionej od nadawanej przez Fryderyka Augusta. W myśl statutu orderem odznaczani byli uczestnicy kampanii 1812 – 1814.

Na mocy dekretu z 5 czerwca 1817 r. każdy z odznaczonych otrzymywał dożywotnią pensję, kawalerowie orderu, będący oficerami, otrzymywali automatycznie prawo do uzyskania szlachectwa. Order nadawany był do 1820 r. W latach 1819 – 1830 prowadzono listę odznaczonych orderem o nazwie „*protokół ozdobionych Krzyżem Orderu Wojskowego Polskiego*”. Łącznie nadano 1213 krzyży.

Fot. 9 – Krzyż Srebrny Orderu Wojskowego Polskiego.

Uchwałą Sejmu Królestwa Polskiego z dnia 19 lutego 1831 r., po wybuchu powstania listopadowego, wznowiono nadawanie orderu, otrzymał on wtedy nazwę Order Virtuti Militari, pierwsze orderzy nadano 3 marca 1831 r., ostatnie nadanie miało miejsce w październiku 1831 r. Sztab Główny prowadził ewidencję odznaczonych oraz wystawiał tymczasowe patenty. Rząd Narodowy zamierzał przeznaczyć na wykonanie krzyży dla powstańców kwotę 100 tysięcy złotych

polskich, jednak po pierwszym nadaniu kwota ta okazała się niewystarczająca.

W okresie powstania odznaczono łącznie 3873 osób, w tym:

- a) Krzyżem Komandorskim 1 osobę,
- b) Krzyżem Kawalerskim 105 osób,
- c) Krzyżem Złotym 1794 osób,
- d) Krzyżem Srebrnym 1973 osób.

Fot. 10 – Złoty Krzyż Virtuti Militari nadawany w okresie powstania listopadowego.

Po upadku powstania w październiku 1831 r. gen. Maciej Rybiński, ostatni dowódca wojsk powstańczych przyznał ok. 1000 orderów w okresie od 11 do 28 listopada 1831. Rozkazem cesarza Mikołaja I z dnia 12 stycznia 1832 r., order został przekształcony w Polski Znak Honorowy, zwany również Polską Odznaką Zaszczytną za Zasługi Wojenne (z ros. *Польский Знак Отличия за Военное Достоинство*). Była to kopia orderu, z tą różnicą, że na rewersie zamiast daty 1792 umieszczono datę 1832, wstążka odznaczenia ułożona była na modłę rosyjską i miała identyczną barwę. Zachowano pięcioklasowy podział.

Działanie cara miało na celu zdeprecjonowanie wartości Virtuti Militari. W precedencji carskich odznaczeń znajdował się najniżej w hierarchii, przyznawano go żołnierzom carskim, którzy brali udział w pacyfikacji Polaków. Odznaczenie włączono do rosyjskiego systemu odznaczeń w 1857 r. Łącznie do czerwca 1835 r. nadano go ok. 106,5 tysięcy razy, w tym:

- a) Krzyż I Klasy nadano 14 razy,

- b) Krzyż II Klasy nadano 188 raz,
 - c) Krzyż III Klasy nadano 1105 razy,
 - d) Krzyż IV Klasy nadano 5219 razy,
 - e) Krzyż V Klasy ok. 100 tysięcy razy.
- Później wręczono jeszcze ok. 3000 krzyży IV i V Klasy.

Fot. 11 – Ilustracja przedstawiająca klasy Polskiego Znaku Honorowego.

Fot. 12 – Krzyż V Klasy Polskiego Znaku Honorowego.

Fot. 13 – Krzyż III Klasy.

Fot. 14 – Krzyż I Klasy z Gwiazdą

Fot. 15 – Portret wielkiego księcia Rosji Michała Pawłowicza Romanowa (ur. 8.02.1798 r. w Petersburgu, zm. 9.09.1849 r. w Warszawie) – na mundurze widoczny Krzyż I Klasy Polskiego Znak Honorowego oraz gwiazda orderowa.

Pomysł odtworzenia orderu odżył w Legionach, jednak nie uzyskał aprobaty władz austriackich. Ostatecznie, mocą uchwały Sejmu Ustawodawczego Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1919 r., order został wskrzeszony, otrzymał nazwę Order Wojskowy Virtuti Militari. Postanowiono zachować podział na 5 klas, ustalono również, za jakie konkretne czyny można było przyznawać order:

- a) Krzyż Wielki z Gwiazdą – I klasy – wódz za zwycięstwo w walnej bitwie, zakończonej zupełną porażką nieprzyjaciela lub za bohaterską obronę, która rozstrzygnęła o losach operacji strategicznych;
- b) Krzyż Komandorski – II klasy – dowódca za zwycięstwo taktyczne lub mężną i skuteczną obronę trudnej pozycji;
- c) Krzyż Kawalerski – III klasy – oficer, podoficer lub szeregowy, posiadający już Krzyż Złoty (IV klasy) za umiejętne kierowanie oddziałem, połączone z czynem wybitnego męstwa i z narażeniem życia;
- d) Krzyż Złoty – IV klasy – oficer, za umiejętne dowodzenie oddziałem, połączone z osobistym czynem wybitnego męstwa i z narażeniem życia lub podoficer względnie szeregowy, posiadający już Krzyż Srebrny (V klasy) za czyn wybitnego męstwa, połączony z narażeniem życia;
- e) Krzyż Srebrny – V klasy – oficer, podoficer lub szeregowy za czyn wybitnego męstwa, połączony z narażeniem życia.

Uchwalono również specjalne przywileje dla odznaczonych orderem, bez względu na klasę. Była to dożywotnia pensja wypłacana raz w roku w wysokości 300 zł, pierwszeństwo przy obejmowaniu posad rządowych, przy przyjmowaniu do zakładów inwalidów, podziale ziemi, przyjęciu dzieci do stypendium. Szeregowi i podoficerowie odznaczeni Krzyżem Złotym mieli prawo do awansu na stopień oficerski. Ustawa uchwaliła również, że wszyscy odznaczeni orderem mieli tworzyć Zgromadzenie Kawalerów Orderu Virtuti Militari. Ustanowiono święto orderu w dniu 3 maja. Order był nadawany w klasach I – III przez Naczelnika Państwa na wniosek Kapituły Orderu, pod przewodnictwem Józefa Piłsudskiego, a klasy IV – V na wniosek dowództwa dywizji. 1 stycznia 1920 r. powołano Tymczasową Kapitułę w składzie:

- 1. Marszałek Polski Józef Piłsudski – przewodniczący,
- 2. Generał broni Józef Haller – zastępca przewodniczącego,
- 3. Generał porucznik Wacław Iwaszkiewicz,
- 4. Generał podporucznik Jan Romer,
- 5. Generał podporucznik Bolesław Roja,
- 6. Generał podporucznik Edward Śmigły – Rydz,
- 7. Generał podporucznik Franciszek Latinik,
- 8. Pułkownik Mieczysław Kuliński,
- 9. Pułkownik Stanisław Skrzyński,

10. Major Mieczysław Mackiewicz,
11. Kapitan Andrzej Kopa,
12. Kapitan Adam Koc.

Pierwsze nadanie Virtuti Militari miało miejsce 22 stycznia 1920 r., uhonorowano wtedy wszystkich członków kapituły Orderami V klasy oraz pośmiertnie odznaczono Antoniego Petrykiewicza. 24 listopada 1922 r. została powołana nowa Kapituła, skład przedstawiał się następująco:

1. Marszałek Polski Józef Piłsudski,
2. Gen. broni Zygmunt Zieliński,
3. Gen. broni Tadeusz Rozwadowski,
4. Gen. broni Stanisław Szeptycki,
5. Gen. dyw. Edward Rydz-Śmigły,
6. Gen. dyw. Stanisław Haller,
7. Gen. dyw. Jan Romer,
8. Płk Stefan Dąb – Biernacki,
9. Ppłk Gustaw Paszkiewicz,
10. Mjr Zygmunt Piasecki,
11. Ppłk Kazimierz Rybicki,
12. Sierż. Kazimierz Sipika,
13. Sierż. Stanisław Jakubowicz.

25 marca 1933 r. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwalił nową Ustawę o Orderze Virtuti Militari, która przeniosła Święto Orderu na 11 listopada, zmieniła jego nazwę z „Order Wojskowy Virtuti Militari” na „Order Wojenny Virtuti Militari”, precyzyjnie również określała warunki przyznania poszczególnych klas Orderu:

- a) Krzyż Wielki – I klasa – mógł otrzymać naczelnny wódz za zwycięską wojnę, wyjątkowo już po jej zwycięskim zakończeniu dowódca armii lub wyższy dowódca za całokształt pracy wojennej przy wykazaniu się wybitnymi wynikami w poszczególnych kampaniach,
- b) Krzyż Komandorski – II klasa – mógł otrzymać dowódca armii albo wyższy dowódca, wyjątkowo dowódca grupy, dywizji lub równorzędny, za śmiałe i pełne inicjatywy prowadzenie operacji wojennej, mając duże znaczenie dla przebiegu wojny jak również oficerowi, który przyczynił się wybitnie do rozstrzygającego zwycięstwa,
- c) Krzyż Kawalerski – III klasa – mógł być nadany dowódcy oddziału do dowódcy armii łącznie za nadzwyczajne czyny bojowe lub wybitną inicjatywę, połączoną z umiejętnym i skutecznym dowodzeniem, a wyjątkowo mógł być przyznany oficerowi sztabu za współpracę z dowódcą, jeżeli ta współpraca przyczyniła się do rozstrzygającego zwycięstwa w bitwie,

d) Krzyż Złoty – IV klasa – mógł być nadany żołnierzowi, który posiadał już Krzyż Srebrny (w wyjątkowych przypadkach ten warunek mógł być pominięty) za umiejętne i skuteczne dowodzenie oddziałem do dywizji włącznie lub za wybitną inicjatywę, zapewniającą duży sukces bojowy,

e) Krzyż Srebrny – V klasa – mógł być nadany dowódcy za śmiały i pełen inicjatywy czyn bojowy połączony ze skutecznym i umiejętnym dowodzeniem, a także żołnierzowi, który swoim przykładem wpłynął na towarzyszy, doprowadzając ich do wybitnego czynu bojowego lub sam dał przykład niezwyklego męstwa. Krzyżem Srebrnym mogły być także odznaczone za niezwykle męstwo osoby cywilne, oddziały, miasta i inne zbiorowości.

Wg. Ustawy, prawo do nadawania *Virtuti Militari* w czasie wojny przysługiwało Wodzowi Naczelnemu, a po zakończeniu działań wojennych byłemu Naczelnemu Wodzowi. Klasy I – III nadawano na wniosek Kapituły, klasy IV – V na wniosek dowódcy oddziałów. Ustalono, że podoficer odznaczony Krzyżem Złotym mógł być mianowany na stopień podporucznika, a szeregowiec na sierżanta. Ustawa poszerzyła zakres przywilejów odznaczonych, mianowicie przyznała zniżkę kolejową do wysokości 80%, leczenie na koszt skarbu państwa w przypadku choroby, która była efektem służby wojskowej podczas wojny, pensja orderowa w wys. 300 zł była nieopodatkowana i nie mogła zostać zajęta przez sąd. Państwo został również zobowiązane do zapewnienia godnego utrzymania kawalerom oraz dostarczenia im pracy.

409.

U S T A W A

z dnia 1 sierpnia 1919 r.

orderu wojskowego „*Virtuti Militari*”.

Art. 1. Przywraca się ustanowiony Władzą Królewską w r. 1792 i potwierdzony Konstytucją Sejmu Rzeczypospolitej z dnia 23 listopada 1793 r. order wojskowy pod nazwą „*Virtuti Militari*”.

Art. 2. Order „*Virtuti Militari*” dzieli się na pięć klas, sposobem następującym:

- 1) klasę I stanowi „Wielki Krzyż” orderu czyli powiększony krzyż orderowy na wstędze szerokiej, przepasanej przez prawe ramię na lewy bok. Obok wstęgi na lewej piersi nosi się gwiazdę orderową (art. 3);
- 2) klasę II — „Krzyż Komandorski”, mniejszy od Krzyża klasy I do noszenia na wstędze na szyi;
- 3) klasę III — „Krzyż Kawalerski”, mniejszy od Krzyża Komandorskiego, do noszenia na lewej piersi;
- 4) klasę IV — „Krzyż Złoty”, tego samego kształtu co Krzyż Kawalerski, lecz z wążkami paskami czarno-emałowanymi po brzegach, do noszenia na lewej piersi;
- 5) klasę V — „Krzyż Srebrny”, tego samego kształtu co Złoty do noszenia w ten sam sposób.

Wzory rysunkowe oraz wymiary krzyżów, gwiazdy i wstęgi według klas podane będą w osobnym załączniku do ustawy niniejszej.

Art. 3. Order wojskowy „Virtuti Militari” wyobraża się w postaci metalowego krzyża czteroramiennego, czarno-emalowanego, z obramieniami złotymi i z umieszczonym na ramionach krzyża napisem „Virtuti Militari”. W środku krzyża w wieńcu laurowym zielonym na tarczy złotej — orzeł biały emalowany w kształcie z r. 1792, strona odwrotna złota. W środku w wieńcu laurowym zielonym — napis „Honor i Ojczyzna” i data 1792 r.

Order nosi się na wstędze niebieskiej z czarnymi po obu stronach prążkami. W pierwszej klasie orderu obok krzyża w wypadku w art. 2 przepisany nosi się gwiazdę orderową srebrną złożoną z ośmiu pęków promieni z krzyżem „Virtuti Militari” pośrodku, a w otoku zewnętrznym — z napisem „Honor i Ojczyzna”.

Art. 4. Order wojskowy „Virtuti Militari” jest nagrodą czynów wybitnego męstwa i odwagi, dokonanych w boju i połączonych z poświęceniem się dla dobra Ojczyzny. Nadawanie orderu ma miejsce w porządku następującym:

Krzyż Wielki — otrzymuje Wódz za zwycięstwo w walnej bitwie, zakończonej zupełną porażką nieprzyjaciela lub za bohaterską obronę, która rozstrzygnęła o losach operacji strategicznej.

Krzyż Komandorski — otrzymuje dowódca za zwycięstwo taktyczne lub mężną i skuteczną obronę trudnej pozycji.

Krzyż Kawalerski — otrzymuje oficer, podoficer lub żołnierz, posiadający już Krzyż Złoty za umiejętne kierownictwo oddziałem, połączone z osobistym czynem wybitnego męstwa i z narażeniem życia.

Krzyż Złoty — otrzymuje oficer: a) za umiejętne kierownictwo oddziałem, połączone z czynem wybitnego męstwa i z narażeniem życia; b) podoficer lub żołnierz, posiadający już Krzyż Srebrny za czyn wybitnego męstwa, połączony z narażeniem życia.

Krzyż Srebrny — otrzymuje oficer, podoficer lub żołnierz za czyn wybitnego męstwa, połączony z narażeniem życia.

Szczegółowe przykłady odznaczeń bojowych w każdym rodzaju broni — kwalifikujących się do nagrodzenia poszczególnymi klasami orderu „Virtuti Militari” ustanowione będą w statucie tego orderu (art. 18).

Art. 5. Do posiadania każdego orderu „Virtuti Militari” przywiązuje się prawo na dożywotnią pensję orderową roczną w wysokości 300 zł. pol.

Art. 6. Nadanie orderu „Virtuti Militari”, prócz prawa na pensję orderową (art. 5), stwarza dla odznaczonych przywileje następujące:

- 1) tytuł kawalera orderu „Virtuti Militari” odnośnej klasy;
- 2) prawo pierwszeństwa przy przyjęciu do korpusu inwalidów, przy nadziale ziemi, przy obsadzaniu posad rządowych i przy przyjmowaniu dzieci, odznaczonych na miejsca stypendjalne w zakładach wychowawczych rządowych;
- 3) prawo na honory ze strony wojskowych, równych stopni, orderu nie posiadających.

Niezależnie od tego, podoficerom i żołnierzom, odznaczonym Krzyżem Złotym, przysługuje prawo awansowania na stopień oficerski, o ile posiadają odpowiednie kwalifikacje. Awansowanym na powyższych warunkach podoficerom i żołnierzom służą wszystkie prawa oficerów służby czynnej, obowiązani są jednak złożyć w ciągu roku po ukończeniu wojny egzamin na stopień oficera rezerwy.

Art. 7. Odznak orderu „Virtuti Militari” nigdy nie zdejmuje się. Sposób noszenia odznak ustanowiony będzie w statucie.

Art. 8. Posiadacze orderu „Virtuti Militari” tworzą braterski zespół

pod nazwą „Zgromadzenie Kawalerów Orderu Virtuti Militari” z Kanclerzem Orderu i Kapitułą na czele.

Art. 9. Dniem święta orderu „Virtuti Militari” ustanawia się dzień 3-go maja, jako rocznica wiekopomnej Konstytucji 1791 r., w której obro- nie inicjatywa do stworzenia orderu tego powstała.

Art. 10. Nadawanie orderu „Virtuti Militari” następuje za dekretemi Naczelnika Państwa na wniosek Kapituły tego orderu.

Art. 11. Kapituła orderu urzęduje przy Ministerstwie Spraw Wojsko- wych i składa się z dwunastu najstarszych kolejnością kawalerów orderu czterech klas starszych, po trzech od każdej klasy. Przewodniczącym Ka- pituły z tytułem Kanclerza Orderu „Virtuti Militari” jest najstarszy klasą i kolejnością kawaler tego orderu.

Kapituła z pośród kawalerów orderu obiera sekretarza orderu.

Art. 12. Obowiązkiem Kapituły jest:

- 1) zarząd sprawami orderu „Virtuti Militari” i zgromadzenie Ka- walerów;
- 2) rozpatrzenie wniosków o nadanie odznak orderowych na zasa- dach w art. 4 oznaczonych;
- 3) przygotowanie i składanie do właściwego zatwierdzenie projektów, zarządzeń i ustaw w sprawach, dotyczących orderu.

Art. 13. Szczegóły organizacji Zgromadzenia i Kapituły, zasady i po- rządek przedkładania wniosków o nadanie orderu „Virtuti Militari”, tryb dalszego postępowania w tym przedmiocie, zarówno zasady nadawania or- deru w okolicznościach wyjątkowych — ustanowione być mają w statucie orderu.

Art. 14. Prawo do posiadania orderu wojskowego „Virtuti Militari” traci się na mocy wyroku sądowego, pozbawiającego praw obywatelskich oraz za czyny niehonorowe na mocy orzeczenia Kapituły, zatwierdzonego przez Naczelnika Państwa. Z tą chwilą ustają wszelkie uprawnienia, do posiadania orderu przywiązane.

Art. 15. Nadawanie orderu wojskowego i ozdób, do tegoż należących, przyjmuje się na rachunek Skarbu Państwa. Wszelkie podania i dokumenty w sprawach orderu „Virtuti Militari” zwolnione są od opłat skarbowych.

Art. 16. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, od- znaczenie wszakże orderem może wyjątkowo mieć miejsce również za czy- ny bojowe, przed wydaniem ustawy dokonane w imię dobra i niepodle- głości Polski.

Art. 17. Statut pomienionego orderu, ułożony na zasadach w usta- wie niniejszej wyrażonych, wymaga zatwierdzenia ustawowego.

Art. 18. Wykonanie ustawy niniejszej porucza się Ministrowi Spraw Wojskowych.

Przepisy przechodnie.

Art. 19. Nadawanie orderu „Virtuti Militari” rozpoczyna się niezwłocz- nie po ogłoszeniu ustawy niniejszej na zasadach następujących:

1. Kapitułę tymczasową z jedenastu członków, aż do jej ukonstytu- owania sposobem w art. 11 ustawy przewidzianym, powoła Wódz Naczelny z pośród starszych, w boju zasłużonych oficerów, w sto-

- sunku procentowym do liczby oficerów poszczególnych formacji, z których utworzyła się armja polska;
2. przewodnictwo w Kapitułe z urzędu obejmuje Wódz Naczelny, a w jego zastępstwie najstarszy stopniem członek tymczasowej Kapituły;
 3. w miarę mianowania kawalerów orderu wojskowego „Virtuti Militari” ustępują z kapituły członkowie tymczasowi, poczynając od najmłodszego stopniem. Z chwilą wstąpienia do Kapituły dwunastego członka stałego przewodnictwo przechodzi do Kanclerza, przyczem Kapituła przestaje być tymczasową;
 4. wnioski o nadanie orderu wojskowego „Virtuti Militari” za czyny waleczności przedstawia Kapitułe dowództwo samodzielnej jednostki taktycznej, z podaniem motywów i świadectw;
 5. wnioski w sprawie odznaczenia oficerów i żołnierzy polskich którzy walczyli o niepodległość Polski — przedłożą Kapitułe następujące komisje: a) komisja legjonów polskich, b) komisja formacji polskich frontu wschodniego, c) komisja formacji polskich frontu zachodniego, co zaś do uczestników powstania 1863 i 1864 r. Rada wojskowa. Do tych komisji powołani będą z pomiędzy uczestników walk po trzech generałów lub oficerów wyższych (pułkownik, podpułkownik, major) i po trzech oficerów niższych stopni (kapitan, porucznik i podporucznik).

Marszałek:

Trąpczyński

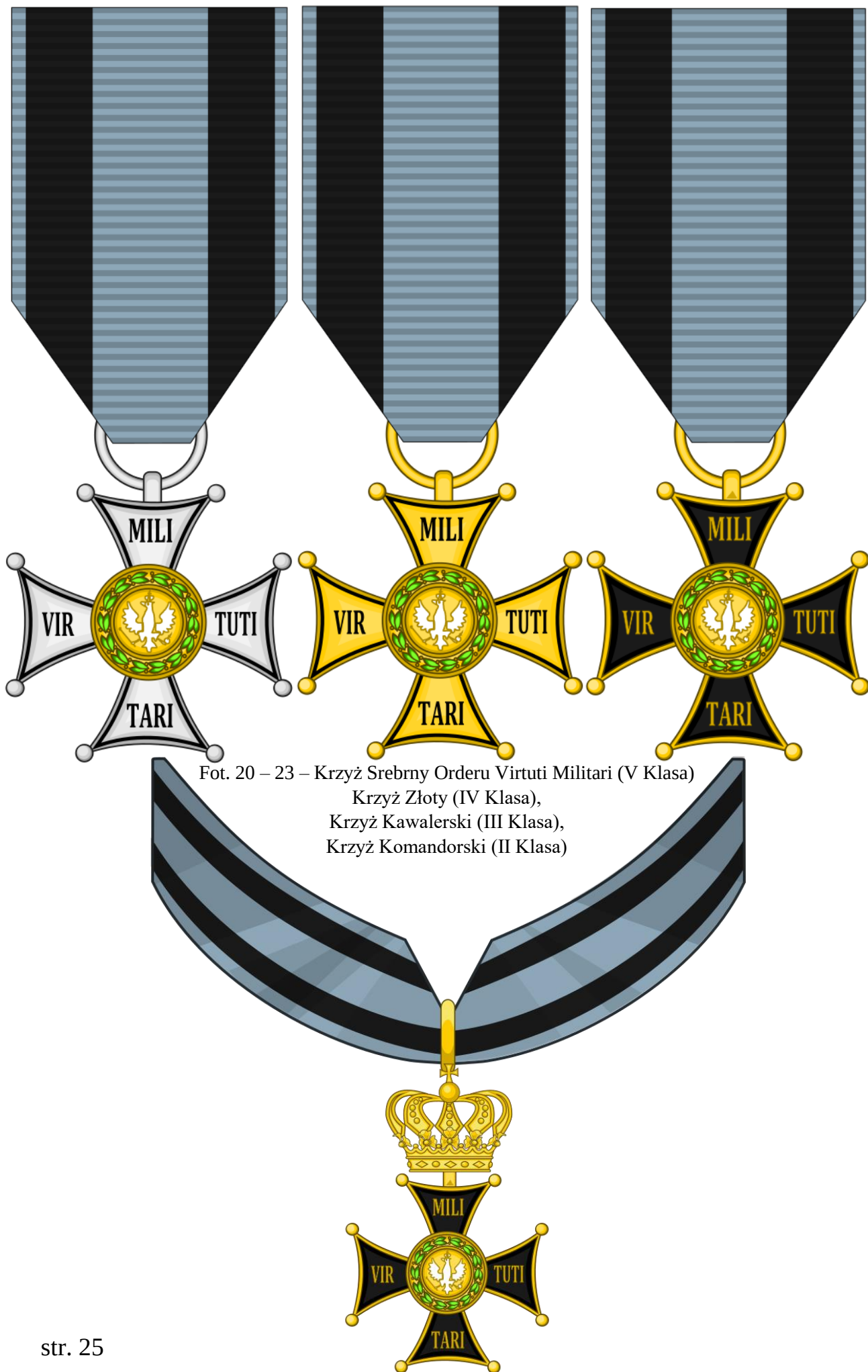
Prezydent Ministrów:

w z. S. Wojciechowski

Minister Spraw Wojskowych:

J. Leśniewski

Fot. 16 – 19 – Ustawa z dnia 1 sierpnia 1919 r. orderu wojskowego "Virtuti Militari" (Dz.U. 1919 nr 67 poz. 409).

Fot. 24 – Krzyż Wielki z Gwiazdą – 1 z 10 zestawów wykonanych w latach 1944/45 przez firmę Spink & Son Ltd.

Fot. 25 – Portret Marsz. Józefa Piłsudskiego pędzla Stanisława Zawadzkiego z 1934 r. Na mundurze Marszałka widoczna szarfa Krzyża Wielkiego Virtuti Militari oraz Gwiazda.

Oddział 5 Komp. 5 p.p. Leg.

Załącznik 1
do Rozk. N.D. Nr. 13 z rok 1920 r

Wniosek
na odznaczenie orderem "Virtuti Militari" w myśl
uchwały Kapituły Tytułowej z dn. 23 I. 20 roku

1	stopień	Sierżant d-ca plut.
2	Imię i nazwisko	Malinowski Marian
3	Potwierdzenie nazwiska podpisem dowódcy	Bil Józef ppior.
4	Data wstąpienia do W.P.	1/XI 1918

Morozki dnia 24.XI 1920 roku

Dowództwo 5 Komp.

5 p.p. Leg.

Bil Józef ppior.

Podpis dowódcy stawiającego wniosek

Szczegółowy opis czynów
(Świadcstwa świadków w związku z)

I

Dnia 10 września 1919 roku w czasie ataku na Brastawice
sierż. Malinowski z 20 ludźmi wysłany jako patrol
wyprowadzając zachodzi na tyły nieprzyjacielskie zamykając
w ten sposób odwrót nieprzyjacielowi stacza z tymże
zaciętą walkę biorąc do niewoli 27 jeńców, 1 karab. maszyn.
i jeden wóz z materiałami, sam powraca do oddziału
bez strat.

II

5

Dnia 10 czerwca 1920 r. w czasie odwrotu z nad Dniepru,
sierż. Malinowski Marjan z 15 ludźmi zostaje wysłany na
patrol celem dowiedzenia się o dyslokacji sił bolszewickich.
Niespodziewanie zachodzi na tyły nieprzyjacielskie, atakując
m. Obuchowo zmusza nieprzyjaciela do wycofania się na
południowy skraj leżących miasteczka, przy czym zabrał kilku
jeńców, sam powrócił bez strat z cennymi wiadomościami.

Świadczenie

St. Wixner ppor

L. Flubasiński ppor

6	Czy ranni lub zabity przy akcji ad rubr. 5	/
7	Obecny przydział wzmiankowanego	5 kamp. 5 p.p. leg.
8	Wniosek na stopień ordern	V kl.
9	Podpisy świadków	

10			11		
Nazwiska dowódców i wyższych przełożonych w czasie spełnienia czynu bojowego			Opinia przełożonych i wniossek na stopień orderu		
Dow. plutonu	względnie nazwiska dowódców równorzędnych formacji		g. opinia pierwszego przełożonego oficera w tymże pkt. III 04		Pod każdym względem tj. moralnie i bojowa jest to dobrym podofic. Popisum oraz wniosek na odznaczenie krzyżem "Virtuti Militari" Data 14.V.1920 Bil Jozef ppor.
Dow. kompan.		ppor Jozef Bil	b. Dow. baonu	względnie dowódców równorzędnych formacji	Zasługuje! Klasa V pionier okręga Skwarczyński mjr. Dowództwo II Batalionu 5 p.p. Legionów Data 26.V.20
Dow. baonu		mjr. Wincenty Skowalski	c. Dow. pułku		Wniosek popieram. - pionier okręga Skwarczyński Dowództwo 5 Pułku pułk i d-ca Pischoły Legionów Data 28.V.20 r.
Dow. pułku		pułk. Stanisław Skwarczyński	d. Dow. brygady		Zasługuje na odznaczenie! pionier okręga Dobrodziecki Dowództwo I Brygady Pischoły Legionów Data 17/12 1920
Dow. brygady		pułk. Krol - Kownacki	e. Dow. dywizji		Data
Dow. dywizji		pułk. Stefan Dab-Biernacki	f. Dow. frontu		Data
Dow. frontu		gen por. Edward Rydz - Smigły	g. Nacz. Dow. (stab. gen.)		Data

19. Uzasadnienie nieprzychylniej opinii

13. Uwagi: (okoliczności które mogą wywierać wpływ na odnaczenie)

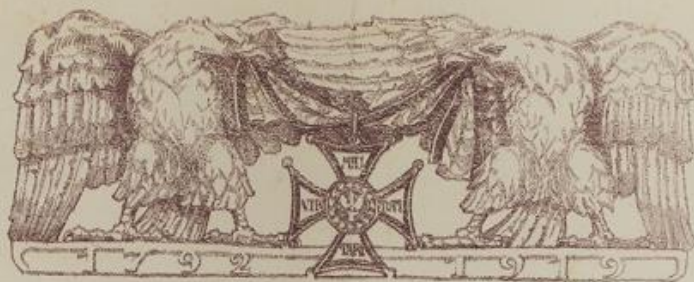
Repertorium Nr. 1352. Inia osiemnastego września roku tysiąc dzie
więset trzydziestego trzeciego, ja, niżej podpisany, APOLINARY KARNAWAŁSKI,
Notariusz w Łodzi, mający kancelarię przy Placu Wolności pod Nr. 2, zaświad-
czam zgodność odpisu niniejszego z oryginałem, pokazanym mi przez Marjana
Malinowskiego, zamieszkałego w Łodzi, przy ulicy Sienkiewicza pod Nr. 27. W
oryginalu, przy sprawdzeniu z nim odpisu niniejszego wyrazów zakreślonych,
dopisanych, podskrobanych, ani innych oznak szczególnych nie znalazłem. Pobra-
no w gotowiźnie i zaksięgowano: opłaty stemplowej wraz z 10% dodatkiem, --
zgodnie z art. 157 Ustawy Stemplowej 2 złote 20 groszy, oraz wynagrodzenia
na rzecz Notariusza, zgodnie z art. 11 taksy 5 złotych, czyli razem siedem --
złotych 20 groszy. --

Notariusz:

[Handwritten signature]

Fot. 26 – 29 – wniosek o nadanie Orderu Virtuti Militari V klasy dla sierżanta Mariana Malinowskiego (ur. 29.04.1900 r. w Łodzi, zm. 22.04.1977 r. tamże) – żołnierza 5 Pułku Piechoty Legionów, późniejszego dowódcy 4 kompanii VIII zgrupowania Armii Krajowej, wchodzącego w skład Zgrupowania „Krybar” – zbiory Archiwum Akt Nowych w Łodzi

ADJUTANTURA GENERALNA
WODZA NACZELNEGO.

Nr 7281.

LEGITYMACJA

Sierż. M A L A K Leon
z b.2-go pułku piechoty Leg. Pol.

UPRAWNIONY JEST DO NOSZENIA ODZNAKI ORDERU

VIRTUTI MILITARI

KLASY piątej

NADANEGO MU PRZEZ WODZĄ NACZELNEGO DEKRETEM N. 13330/VII.

Z DNIA 17/V. 19 22 ROKU

~~ADJUTANT GENERALNY WODZA NACZELNEGO~~
SZEF BIURA KAPITUŁY

Łobaczewski
ppłk.

Fot. 30 – Legitymacja Krzyża Srebrnego Virtuti Militari sierżanta Leona Malaka.

Fot. 31 – Legitymacja Krzyża Srebrnego Virtuti Militari kpt. Stefana Lgockiego (ur. 23.01.1894 r. w Wolicy, zm. 2.04.1974 r. w Szymbarku) – żołnierza II Brygady Legionów, uczestnika wojny z bolszewikami, wójta gminy Łopuszna w latach 1935 – 1939 oraz posła na Sejm z ramienia OZN w latach 1938 – 1939.

Fot. 32 – Kuzyn S. Lgockiego, Jerzy (ur. 31.10.1893 r. w Łopusznej, zm. 25.01.1945 r. w KL Neuengamme) – żołnierz CK Armii, uczestnik wojny z bolszewikami, dowódca II Baterii Artylerii Górnośląskich Wojsk Powstańczych w czasie III powstania śląskiego, dowódca II Oddziału Warszawskiej Straży Ogniowej, twórca i komendant Ochotniczego Korpusu Zaolziańskiego oraz Strażackiego Ruchu Oporu „Skała” w czasie II Wojny Światowej. Odznaczony Krzyżem Srebrnym (krzyż nr 964) za udział w wojnie z bolszewikami.

Fotografia wykonana w biurze OKZ, Lgocki w mundurze strażackim z VM.

Do września 1939 r. nadano łącznie 8389 Orderów Wojennych Virtuti Militari, w tym:

- a) Krzyż Wielki z Gwiazdą 6 osobom (5 cudzoziemcom),
- b) Krzyż Komandorski 19 osobom (7 cudzoziemcom),
- c) Krzyż Kawalerski 14 osobom (11 cudzoziemcom),
- d) Krzyż Złoty 50 osobom (44 cudzoziemcom),
- e) Krzyż Srebrny 8300 osobom (187 lub 239 cudzoziemcom).

Krzyż Wielki otrzymali:

- 1. Józef Piłsudski – Pierwszy Marszałek Polski (14.06.1923),
- 2. Ferdynand Foch – Marszałek Francji, Wielkiej Brytanii i Polski (14.06.1923),
- 3. Ferdynand I – król Rumunii (21.06.1923),
- 4. Albert I – król Belgów (12.12.1923),
- 5. Aleksander I – król Serbów, Chorwatów i Słoweńców (12.12.1923),
- 6. Wiktor Emanuel III – król Włoch (12.12.1923).

Krzyżami Srebrnymi odznaczono:

- 1. Lwów (krzyż nr 1, 22.11.1920 r.),
- 2. Verdun (1921),
- 3. Nieznanego żołnierza amerykańskiego, którego zwłoki spoczywają na cmentarzu w Arlington (nr 262, 11 listopada 1921),
- 4. Grób Nieznanego Żołnierza w Paryżu i Grób Nieznanego Żołnierza w Bukareszcie.

Ponadto Krzyżem V klasy udekorowano sztandary, trąbki oraz chorągwie:

- 1 Pułk Piechoty Legionów,
- 5 Pułk Piechoty Legionów,
- 6 Pułk Piechoty Legionów,
- 15 Pułk Piechoty „Wilków”,
- 22 Pułk Piechoty,
- 34 Pułk Piechoty,
- 35 Pułk Piechoty,
- 41 Suwalski Pułk Piechoty,
- 55 Pułk Piechoty Wielkopolskiej,
- 56 Pułk Piechoty Wielkopolskiej,
- 57 Pułk Piechoty Wielkopolskiej,
- 58 Pułk Piechoty Wielkopolskiej,
- 81 Pułk Strzelców Grodzieńskich,
- 85 Pułk Strzelców Wileńskich,
- 86 Pułk Piechoty,
- 14 Batalion Saperów,
- 1 Pułk Szwoleżerów,
- 1 Pułk Ułanów Krechowieckich,

- 7 Pułk Ułanów Lubelskich,
- 14 Pułk Ułanów Jazłowieckich,
- 15 Pułk Ułanów Poznańskich,
- Oddział Bajończyków,
- Oddział żeńskiego Polskiej Organizacji Wojskowej,
- 12 bateriom i dywizjom artylerii.

Wśród odznaczonych *Virtuti Militari* w II RP było 41 kobiet, 14 księży oraz 59 uczestników powstania styczniowego, którym Marszałek Piłsudski nadał Order 5 sierpnia 1921 r. na stokach Cytadeli Warszawskiej. Ok. 2100 Krzyży *Virtuti Militari* nadano pośmiertnie.

W czasie kampanii wrześniowej zdarzały się sytuacje, kiedy dowódcy oddawali własne Ordery, aby uhonorować zasłużonych żołnierzy, czego przykładem jest odznaczenie ppor. Łukasza Cieplińskiego (ur. 26.11.1913 r. w Kwiliczu, zm. 1.03.1951 r. w Warszawie, późniejszy prezes IV Komendy Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość) - za zniszczenie w pojedynkę 6 czołgów oraz 2 wozów dowódczych otrzymał Krzyż Srebrny *Virtuti Militari* od generała Tadeusza Kutrzeby, który odpiął go od swojego munduru. Podczas obrony Warszawy została powołana Kapituła przez gen. dyw. Juliusza Rómmla, która nadawała *Virtuti Militari* wyróżniającym się jednostką oraz żołnierzom.

W Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie *Virtuti Militari* nadawano dopiero po zakończeniu kampanii francuskiej 1940 r. Na podstawie rozkazu generała Władysława Sikorskiego ogłoszonego następnie w Dzienniku Rozkazów nr 1 w styczniu 1941 roku, przywrócono Order *Virtuti Militari* oraz zachowano wszelkie przepisy obowiązujące w ustawie z dnia 25 marca 1933 r. Do czasu wydania dekretu Prezydenta RP na Uchodźstwie Władysława Raczkiewicza z dnia 11 czerwca 1945 r. Order był nadawany przez Naczelnego Wodza. Po wydaniu dekretu ustalono, że Prezydent RP będzie nadawać Krzyże w klasach I – III na wniosek Kapituły Orderu, a w klasach IV – V na wniosek Naczelnego Wodza.

W latach 1940 – 1990 nadano w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie łącznie 6160 orderów, w tym:

- a) Krzyż Komandorski 5 osobom,
- b) Krzyż Kawalerski 14 osobom,
- c) Krzyż Złoty 252 osobom,
- d) Krzyż Srebrny 5889 osobom.

Pośmiertnie odznaczono:

- a) Krzyżem Komandorskim gen. bryg Franciszka Kleeberga i gen. bryg. Wiktora Thommée w 1970 r.,
- b) Krzyżem Kawalerskim gen. bryg. Franciszka Kleeberga (w 1947 r.), gen. bryg. Ottokara Brzozę – Brzezinę, gen. bryg. Stanisława Grzmot – Skotnickiego, gen.

bryg. Zygmunta Podhorskiego, płk art. Aleksandra Hertela i płk art. Adama Eplera w 1970 r.,

c) Krzyżem Srebrnym Ignacego Jana Paderewskiego oraz Jerzego Iwanowa – Sz wajnowicza.

Krzyżem Srebrnym również odznaczono:

a) Warszawę (9 listopada 1939 r.),

b) Polskich żołnierzy zamordowanych w Katyniu i innych nieznanach miejscach, dekretem Prezydenta RP na Uchodźstwie Stanisława Ostrowskiego z dnia 11 listopada 1976 r. (krzyż nr 14384),

c) Obcokrajowców, w tym 27 Francuzów, 27 Brytyjczyków, 16 Amerykanów, 2 Kanadyjczyków oraz jednego Australijczyka, Nowozelandczyka, Chińczyka, Norwega, Dunkę, Czecha i Gruzina.

15 października 1943 r. Naczeln y Wódz gen. Kazimierz Sosnkowski powołał Kapitułę Orderu w składzie:

1. Gen. broni Lucjan Żeligowski – Kanclerz,
2. Gen. bryg. Gustaw Paszkiewicz – zastępc a Kanclerza,
3. Gen. bryg. Stanisław Maczek,
4. Płk Kazimierz Rybicki,
5. Kmdr por. Stanisław Nahorski,
6. Ppłk Stefan Nahorski,
7. Ppłk Stefan Witorzeń,
8. Mjr Marian Kucharski,
9. Kpt. Franciszek Sakowski – sekretarz,
10. Kpt. Bronisław Kliś,
11. Por. mar. Józef Bartosik,
12. Chor. Józef Pełka,
13. St. sierż. Stanisław Kłosowski,
14. Bsmt Lucjan Wyrwantowicz.

Kapituła funkcjonowała w tym składzie do 19 stycznia 1945 r., kiedy p.o. Kanclerza został gen. Gustaw Paszkiewicz. Następnie funkcję p.o. Kanclerza pełnił gen. Stanisław Maczek. 30 grudnia 1946 r. Kanclerzem został powołany gen. Władysław Anders, a 28 lutego 1947 r. zatwierdził nowy skład Kapituły:

1. Gen. dyw. Władysław Anders – Kanclerz,
2. Gen. dyw. Stanisław Maczek – zastępc a Kanclerza,
3. Gen. dyw. Tadeusz Bór – Komorowski,
4. Gen. dyw. Stanisław Kopański,
5. Gen. dyw. Bronisław Duch,
6. Płk Władysław Bobiński,
7. Płk pil. Aleksander Gabszewicz,
8. Kmdr por. Stanisław Nahorski,

9. Ppłk Andrzej Stańczyk,
10. Ppłk Aleksander Florkowski – sekretarz,
11. Chor. Karol Czechowski,
12. Chor. pil. Stanisław Kłosowski,
13. Wachm. pchor. Czesław Zieliński.

Ostatnią Kapitułę powołano 3 października 1966 r. w składzie:

1. Gen. broni Władysław Anders – Kanclerz,
2. Gen. dyw. Władysław Maczek – zastępca Kanclerza,
3. Gen. dyw. Bronisław Duch,
4. Gen. dyw. Stanisław Kopański,
5. Gen. bryg. Tadeusz Pełczyński
6. Gen. bryg. Władysław Bobiński,
7. Płk pil. Aleksander Baszewicz,
8. Kmdr Bohdan Wroński – sekretarz,
9. Płk Leon Gnatowski,
10. Płk Andrzej Stańczyk,
11. Kpt. dypl. Zbigniew Bachurzewski,
12. St. Sierż. Stanisław Krawczyk,
13. Wachm. Jan Kida.

Kapituła 12 listopada 1966 r. wyróżniła 36 oddziałów zasłużonych w walkach w czasie II wojny światowej. Było to ostatnie masowe nadanie Orderu Virtuti Militari.

Ordery nadawane przez Naczelnego Wodza Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie pochodziły z zapasów wywiezionych z Polski, następnie produkowane były w pracowni medalierskiej M. Rubin w Tel Avivie i brytyjskiej medalierni Spink & Son Ltd. Nieznacznie różniły się od Orderów nadawanych przed wojną.

Virtuti Militari nadawany był także za działalność konspiracyjną. Nadawane były przez Komendanta Głównego AK, które następnie były zatwierdzane przez Wodza Naczelnego. Nadania Orderów zdarzały się również w Narodowych Siłach Zbrojnych i Batalionach Chłopskich. W czasie Powstania Warszawskiego uhonorowano Krzyżami VI i V klasy 790 żołnierzy, nie wszystkie nadania zostały zweryfikowane.

Fot. 33 – Dekret z dnia 30 stycznia 1943 r. stwierdzający nadanie Krzyża Srebrnego Orderu Virtuti Militari Janowi Karśkiemu.

Fot. 36 – Krzyż Srebrny Virtuti Militari z pracowni medalierskiej M. Rubin w Tel Avivie.

Fot. 37 – Herb Lwowa.

Fot. 38 – Herb Wielki Miasta Stołecznego Warszawy.

Niezależnie od Rządu Londyńskiego, Ordery Virtuti Militari zostały nadane 11 listopada 1943 r. przez gen. Zygmunta Berlina. Swoim rozkazem Berling uhonorował 16 żołnierz 1 Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki Krzyżami Srebrnymi za bohaterstwo wykazane podczas bitwy pod Lenino. 22 grudnia 1944 r. Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego ogłosił dekret o orderach, odznaczeniach oraz medalach. Virtuti Militari został włączony do nowego systemu odznaczeniowego. Według postanowień dekretu, Order miał być nadawany przez Prezydium Krajowej Rady Narodowej na wniosek przewodniczącego PKWN lub Naczelnego Dowódcy WP. Wg. kolejnego dekretu z 23 grudnia 1944 r., Naczelny Dowódca WP w czasie wojny mógł nadać Order Virtuti Militari III – V Klasy. Dekret PKWN zachował większość postanowień ustawy z 1 sierpnia 1919 r. orderu wojkowego „Virtuti Militari”, zniósła postanowienia dot. zgromadzenia kawalerów, kapitułę oraz pensję, która była przyznawana kawalerom. Wygląd poszczególnych klas Orderu niewiele różnił się od wersji nadawanej w czasach II RP, pozbawiono jednak orła korony oraz regaliów królewskich. W Klasie I i II zastąpiono koronę złotym krążkiem z wieńcem laurowym z napisem RP, a od 1952 r. – PRL.

Fot. 39 – Brązowy Medal „Zasłużony na Polu Chwały” wersja z 1943 r.

Fot. 40 – Srebrny Medal „Zasłużony na Polu Chwały” wersja z 1943 r.

W październiku lub listopadzie 1943 r. z rozkazu dowódcy 1 DP im. T. Kościuszki ustanowiono Medal „Zasłużony na Polu Chwały”. Pierwsze nadanie medali miało miejsce w listopadzie 1943 r. Na awersie wszystkich 3 klas (brązowy, srebrny, złoty) znajdował się wizerunek Orderu Virtuti Militari na tle skrzyżowany sztandarów polskiego i radzieckiego. Na rewersie znajdowała się ramka z wieńcem oraz tekstem „ZASŁUŻONYM / NA POLU / CHWAŁY / 12 – 13 X / 1943 / LENINO”. Uwagę zwraca orzeł w koronie. Taka wersja odznaki została wybita w 1943 r. w Mennicy Państwowej w Moskwie. Pod koniec 1945 r. orzeł został pozbawiony korony, usunięto także sztandary oraz zmieniono tekst na: „ZASŁUŻONYM / NA POLU / CHWAŁY / 1944”. Wersja taka była bita w Zakładach Przemysłowych Bronisława Grabskiego w Warszawie.

Fot. 41 – Złoty Medal „Zasłużony na Polu Chwały” wersja z 1943 r.

Medal „Zasłużonym na Polu Chwały” został wycofany 23 grudnia 1992 r.

W latach 1943 – 1989 nadano łącznie 5229 orderów, w tym:

- a) 13 Krzyży Wielkich,
- b) 19 Krzyży Komandorskich,
- c) 57 Krzyży Kawalerskich,
- d) 289 Krzyży Złotych,
- e) 4851 Krzyży Srebrnych.

Krzyżem Wielkim Odznaczeni zostali:

- 1. Marsz. Polski Michał Rola – Żymierski,
- 2. Marsz. Iwan Koniew,

3. Marsz. Gieorgij Żukow,
4. Marsz. Polski i Marsz. ZSRR Konstanty Rokossowski,
5. Gen. armii Aleksiej Antonow,
6. Gen. płk Nikołaj Bułganin,
7. Marsz. Aleksandr Wasilewski,
8. Marsz. Bernard Law Montgomery,
9. Marsz. Josip Broz Tito,
10. Gen. armii Ludvík Svoboda,
11. Gen. broni Karol Świerczewski (pośmiertnie),
12. Marsz. Andriej Greczko,
13. Marsz. Leonid Breżniew.

Nadanie Krzyża Wielkiego L. Breżniewowi w 1976 r. spotkało się z protestem przedwojennych kawalerów Virtuti Militari i dowódców, na znak protestu złożyli oni swoje odznaczenia na Jasnej Górze.

Fot. 42 – Protest przedwojennych kawalerów Virtuti Militari po nadaniu Krzyża Wielkiego L. Breżniewowi. Tablice z Orderami trzyma gen. bryg. Mieczysław Boruta – Spiechowicz (ur. 20.02.1894 r. w Rzeszowie, zm. 13.10.1985 r. w Zakopanem) dowódca I Korpusu Pancerno – Motorowego w latach 1942 – 1943.

Fot. 43 – Krzyż Srebrny Orderu Virtuti Militari, wykonanie z 1944 r.
przez Stampowoczno - Mechaniczeskij Zawod w Moskwie.

Fot. 44 – Dyplom stwierdzający nadanie Krzyża Srebrnego Virtuti Militari dla kpt. Bazylego Żyłowskiego rozkazem nr 7 z dnia 15 września 1944 r.

Fot. 45 – Portret marszałka Michała Roli – Żymierskiego (ur. 4.09.1890 r. w Krakowie, zm. 15.10.1989 r. w Warszawie), dowódcy Armii Ludowej od 1944 r., Naczelnego Dowódcy Wojska Polskiego i ministra obrony narodowej w latach 1944 – 1949. Krzyż Wielki Orderu Virtuti Militari otrzymał 11 maja 1945 r.

Fot. 46 – Krzyż Wielki Virtuti Militari z okresu PRL.

28 czerwca 1987 r. okręt ORP Błyskawica został odznaczony Krzyżem Złotym Virtuti Militari. Tego samego dnia tą samą klasą odznaczono 1 Dywizja Piechoty im. Tadeusza Kościuszki. Krzyżem Srebrnym został odznaczone jednostki:

- 6 Pomorska Dywizja Piechoty,
- 5 Kołobrzeski Pułk Piechoty,
- 7 Kołobrzeski Pułk Piechoty,
- 8 Bydgoski Pułk Piechoty,
- 9 Zaodrzański Pułk Piechoty,
- 12 Kołobrzeski Pułk Piechoty,
- 16 Kołobrzeski Pułk Piechoty,
- 24 Drezdeński Pułk Artylerii Pancernej,

- 27 Sudecki Pułk Artylerii Pancernej,
- 28 Saski Pułk Artylerii Pancernej,
- 2 Sudecki Pułk Czołgów,
- 4 Pomorski Samodzielny Pułk Czołgów Ciężkich,
- 6 Drezdeński Pułk Czołgów Ciężkich,
- 9 Dnowsko – Łużycki Pułk Czołgów Średnich,
- 1 Pułk Lotnictwa Myśliwskiego „Warszawa”,
- 2 Pułk Lotnictwa Bombowego „Kraków”,
- 3 Pułk Lotnictwa Szturmowego,
- 1 Batalion Saperów (1 DP),
- 2 Batalion Saperów (2 DP),
- 8 Kołobrzeski Batalion Saperów,
- 9 Kołobrzeski Batalion Saperów,
- 13 Kołobrzeski Batalion Saperów,
- 1 Kołobrzeski Batalion Samochodowy,
- 2 Kołobrzeski Batalion Samochodowy.

Ponadto Krzyżem Srebrnym uchwałą KRN z dnia 31 października 1946 r. odznaczony został Związek Zawodowy Pracowników Poczty i Telekomunikacji koło Gdańsk za obronę Poczty Polskiej w Gdańsku.

Z inicjatywy Prezydenta Ryszarda Kaczorowskiego 1 listopada 1990 r. została reaktywowana Kapituła Orderu Wojennego Virtuti Militari. Jej Kanclerzem został gen. dyw. Klemens Rudnicki. Po przemianach systemowych w Polsce, gen. Rudnicki zwrócił się do Lecha Wałęsy z prośbą o powołanie nowej Kapituły Orderu. Sejm RP postanowieniem z dnia 16 października 1992 r. reaktywował Kapitułę Orderu Wojennego Virtuti Militari oraz przywrócił wygląd Orderu z czasów II RP, formę opracował medalier Edward Gorol.

Wg. ustawy Order nadawany jest przez Prezydenta RP w czasie lub nie później niż pięć lat od zakończenia wojny. 21 czerwca 1993 r. funkcję Kanclerza pełnił ówczesny pułkownik Stanisław Komornicki. Obecnie w kapitule nie jest obsadzone żadne stanowisko. Ostatnim żyjącym członkiem kapituły był ppłk. Zygmunt Gebethner, którego kadencja zakończyła się 22 czerwca 2016 r. W kapitule zasiadali:

- Mjr Zbigniew Bachurzewski (zm. 1996 r.),
- Kmdr Andrzej Kłopotowski (zm. 2004 r.),
- Mjr Władysław Piotrowski (bd.),
- Ppłk Witold Szaniawski (zm. 2003 r.),
- Gen. bryg. Stefan Bałuk (zm. 2014 r.),
- Ppłk Mieczysław Sawicki (zm. 2008 r.),
- Gen. bryg. Janusz Brochwicz – Lewiński (do 2014 r., zm. 2017 r.),
- Ppor. dr hab. Stanisław Broniewski (zm. 2000 r.),

- Gen. bryg. Zbigniew Ścibor-Rylski (do 2014 r., zm. 2018 r.),
- Gen. bryg. Stanisław Komornicki (zm. 2010 r.),
- Ppłk Eugeniusz Guzek (zm. 2015 r.),
- Gen. bryg. Elżbieta Zawacka (do 1998 r., zm. 2009 r.),
- Ppłk Zygmunt Gebethner (2001 – 2016, zm. 2020 r.).

Fot. 47 – Gen. bryg. Stanisław Nałęcz – Komornicki (ur.26.07.1924 r. w Warszawie, zm. 10.04.2010 r. w Smoleńsku) – członek Szarych Szeregów i Narodowej Organizacji Wojskowej, uczestnik Powstania Warszawskiego jako dowódca II plutonu w 104 kompanii Syndykalistów w Zgrupowaniu „Róg”. Kanclerz Orderu Wojennego Virtuti Militari od 1993 r. Zginął w katastrofie polskiego samolotu w Smoleńsku 10 kwietnia 2010 r. Pośmiertnie awansowany na generała dywizji i odznaczony Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski.

W 1995 r. Kapituła Orderu wydała oświadczenie w sprawie Orderu w PRL – u: „w obronie i przez szacunek dla tych niewątpliwych zasług [polskich żołnierzy walczących na wszystkich frontach w obronie ojczyzny] stwierdzamy jednak głośno i dobitnie, że praktyka nadań przez władze Polski Ludowej Orderów *Virtuti Militari*, zwłaszcza najwyższych klas nadanych w bezprecedensowej liczbie przedstawicielom obcego mocarstwa, to obraza honoru polskiego żołnierza”.

Order *Virtuti Militari* został odebrany 3 krotnie. Postanowieniem z dnia 10 lipca 1990 r. gen. Wojciech Jaruzelski uchylił uchwałę Rady Państwa z dnia 21 lipca 1974 r. w sprawie przyznania Krzyża Wielkiego Orderu Wojennego *Virtuti Militari* Leonidowi Breżniewowi. Postanowieniem z dnia 2 sierpnia 1995 r. Prezydent Lech Wałęsa uchylił uchwałę KRN z dnia 24 kwietnia 1946 r. w części dotyczącej nadania generałowi Iwanowi Sierowowi Krzyża Złotego Orderu *Virtuti Militari*. Ostatni raz Orderu pozbawił Prezydent Lech Kaczyński postanowieniem z dnia 26 lipca 2006 r. zdegradował Wincentego Romanowskiego oraz pozbawił go Krzyża Srebrnego *Virtuti Militari*.

Order *Virtuti Militari* od czasów powstania otrzymało ponad 28 tysięcy osób. Od 2001 r. w Warszawie działa Klub Kawalerów Orderu Wojennego *Virtuti Militari*.

Fot. 48 – Logo Klubu Kawalerów Orderu
Wojennego *Virtuti Militari*.

Fot. 49 – Wizytówka gen. bryg. Tadeusza Bieńkowicza ps. „Rączy”
(ur. 15.04.1923 r. w Lidzie, zm. 13.12.2019 r. w Krakowie) –
żołnierza 77 pułku piechoty AK, Krzyż Srebrny otrzymał w 1944 r.

Fot. 50 – 51 – Order Virtuti Militari w klasach I – V oraz baretki Orderu.